

Erős bástya a mi iskolánk Biatorbágyi németek

Ha a biatorbágyi német közösség múltját járjuk be, akkor elsősorban Torbágy, azaz Kis-Torbágy (németül: Kleinturwall) két évszázaddal ezelőtti életétől kell utunkat kezdeni. Kis-Torbágy egykori „testvére” a mai Törökbálint, amely Nagy-Torbágy néven szerepelt a középkori forrásokban, s a németek ennek megfelelően nevezték el őket Kleinturwallnak és Grossturwallnak. A történelem később azonban egy másik településsel hozta sorsközösségbe Torbágyot: a magyarajkú Biával, amellyel 1966-ban egyesültek közigazgatásilag. Torbágy a török hódoltság utáni időszak elnéptelenedett falvai közé tartozott, akárcsak a Buda-környéki települések sokasága a Zsámbéki-medencén át a Budai-hegységen keresztül a Pilisig. Az 1714-ben újraalapított Torbágyi Római Katolikus Egyházközség már bizonyítja a település újraéledését, amely a német telepesek megjelenésének köszönhető. Bián a magyar lakosság református vallású volt, de kisebb számban oda is érkeztek németek ebben az időszakban. A biai katolikus temetőben sétálva fedezhetjük fel a németek régóta jelenlévő múltját ezen a településen is.

Az új otthonukra találó svábok elsősorban földműveléssel foglalkoztak, de érkeztek mesteremberek, asztalosok, ácsok, iparosok. Megtisztították az irtványföldeket és megtermeltek maguknak mindent. Gyümölcstermésztenészel és állattartással egyaránt foglalkoztak, és értettek a szőlőműveléshez. Minden családnak volt szőlője, boraikat préházakban vagy a saját házukban készítették. A szőlőművelés nyomait ma is láthatjuk Torbágy legmagasabb pontján, a Katalin-hegyen és a biai részhez tartozó Üрге-hegyen. A Torbágyra érkező németek katolikus vallásúak voltak, s már a XVIII. század első felében megindult az egyházi fenntartású elemi népiskola, ahol német nyelven folyt az oktatás. A történelmet kétnyelvű könyvekből tanulták, melynek egyik oldalán magyarul, vele szemben németül szerepelt a tananyag. Később (XVIII. század vége, XIX század eleje) az iskolát végzetek Pátyra, Tökre és Bicskére mentek csereakciók keretében szolgálni, hogy a magyar nyelvet gyakorolják és tökéletesítsék.

A torbágyiak ott tanultak igazán meg magyarul, a pátyiak és más külhoniak pedig Torbágyon németül. A sváb kultúra, tánc, zene, hagyományörzés töretlenül folyt a második világháborúig a szinte tisztán németek lakta faluban. Sőt a zárt közösségek megőrizték százötven éven át a nyelvhasználatot, és nemcsak a családban, hanem a nyilvános közéletben is a német nyelv volt a meghatározó.

A háború utáni nemzetközi megállapodások nagymértékben sújtották a torbágyi sváb lakosságot. Mintegy kétharmadukat érintette a kitelepítés, 1232 személyt. 1946. február 25-én indult el a vonat a torbágyi vasútállomásra, ahol nemcsak a torbágyi, hanem a biai, a budajenői, budakeszi, telki és etyeki németeket is vitték a vonatok – egy batyuval a vállukon.

A szinte tisztán sváb település életében óriási megrázkódtatást jelentett a lakosságcsere. Az itt maradt 218 család tagjai sok évtizeden át nyilvános helyen nem beszéltek anyanyelvükön, a családra szorítkozott a német nyelvhasználatuk. Az idősebbekben még élnek a félelmek, amelyek hosszú évtizedeken át rögzültek, és népszámláláskor sem vallották be gyökereiket. A hozzáértő emberek kiűzésével a gazdaság jelentős része tönkrement. Sok földterület és szőlő műveletlen maradt, a lakosságcsere és életmódváltás jelentősen átalakította Torbágy társadalmát, gazdaságát.

A kulturális élet újjáéledése és a német közösségi élet újrászerveződése a 80-as években kezdődött, négy, a hagyományok iránt elkötelezett, a közösségért tenni akaró személy kezdeményezésére. Rack Ferencné és Weber Ferencné a kezdetektől szervezői és mozgatórugói a folyamatnak. Az első lépésként a zene- és tánc-hagyományok felélesztését említik, alsósokkal kezdtek el foglalkozni. Ahogy meghirdették a tánc- és zene tanulás lehetőségét a helyi általános iskolában, volt rá érdeklődés, és 1986-tól szervezett formában oktatták a fúvószenét és a nemzetiségi táncot. A hangszeres oktatást kezdetben egy nyugalmazott zenepedagógus végezte. 1992-ben megalakult a

zeneiskola Biatorbágyon, ahol magasabb színvonalon tudták magukat képezni a zenekari és táncos diákok. A kezdeményezést eleinte kizárólag a gyerekek és a szülők lelkesedése tartotta életben.

További impulzust adott a civil szerveződésnek, hogy 1989-ben hivatalosan is testvértelepülési kapcsolatot vett fel Biatorbágy Nagyközség a Baden-Württemberg tartományban található Herbrechtingennel, ahol sok család élt a kitelepítettek közül. Az Ulm és Heidenheim közötti útvonalon leltek új otthonra az egykori torbágyiak, s már évek óta az itt található Herbrechtingen adott helyet az összejöveteleiknek. Ekkor még éltek a kitelepítettek, erősek voltak a kötődések.

1990 óta működik a Fúvós Zenekar és Füzes Népi Tánc Együttesért Alapítványuk a német zenei és tánckultúra támogatására. 1998-ban alakult meg a Német Nemzetiségi Önkormányzat, amely érdekvédelmi szervezetként összefogja a német közösséget. 1986-ban alakult fúvószenekaruk, a Biatorbágyi Ifjúsági Fúvószenekar mai napig töretlenül működik, akárcsak a szintén 1986-ban indult Füzes Tánccsoport. Gyerek, ifjúsági és felnőtt csoportjuk a hazai országos német kulturális életben is jól ismertek, számos fellépésük van országszerte és külföldön. Elkötelezett oktatóiknak köszönhetően megnyerték a fesztiváldíjat a magyarországi német tánccsoportok versenyén, 2017-ben a felnőttcsoportjuk, 2018-ban a gyerekek. Felnőtt énekkaruk, a Glockenklang kórus rendszeresen közreműködik a Torbágyi Katolikus Egyházközség miséin, ünnepein.

Mégis a biatorbágyi németek legerősebb bástyája az idén 25 éves német nemzetiségi általános iskola. Egészen 1946-ig folyt Torbágyon a német nyelvű oktatás az egyházi elemi iskola keretében. Az új korszakban 1993-ban indult el az első nemzetiségi osztály, a Biatorbágyi Általános Iskola keretei között. Akkor volt az érdeklődés, hogy a jelentkezők többsége ide akart iratkozni. 1997-től önálló tagozattá váltak, majd a 2012-es köznevelési törvény változásával egyidőben a helyi önkormányzat döntött az önálló iskola megalapításáról. Így született meg Dr. Ritsmann Pál torbágyi katolikus pap nevét felvéve a biatorbágyi német nemzetiségi iskola, természetesen az időközben várossá vált település torbágyi részén. „Egy nemzetiség addig él, amíg tanulják a nyelvét és a megismerik kultúráját” – mondja Rack Ferencné igazgatónő, akinek szavai mögött érezzük azok valódi súlyát. Pár év alatt duplájára emelkedett a tanulólétszám, két osztály indul általában egy évben. Mindannyian érzik, hogy az iskola még jobban összehozta a közösséget, amihez persze az elkötelezett szülők is kellenek. Az újonnan betelepült lakók körében is népszerű az iskola, sokan felvállalják a sváb gyökereiket, amihez a heti öt német nyelvóra további vonzerőt jelent.

A közösség létszámát nem lehet megbecsülni, hiszen a népszámlálási adatok ebből a szempontból nem adnak iránymutatást. Mindenesetre az látszik, hogy aktivitásuk létszámukhoz képest lényegesen nagyobb. Összefogásukat és gyarapodó közösségüket megmutatták a 2018-as parlamenti választásokon, ahol kampányuknak köszönhetően sok helyi ember az országos német listára szavazott, amely pedig komoly áldozattal járt, hiszen így pártlistára nem szavazhattak. A biatorbágyi németek is hozzájárultak ahhoz, hogy első ízben sikerült német nemzetiségi mandátumot szerezzenek a Parlamentben.

A kulturális életük egész évben tart, minden időszakra jut közös program, összejövetel. Februárban farsangi sváb bált rendeznek, márciusban hagyományosan Biatorbágy ad otthont a megyei német nemzetiségi énekversenynek, amelyen 300-350 gyerek vesz részt. Húsvétkor a tojásfestés mellett játékos vetélkedők, ajándékkészítés, barkácsolás várja a fiatalokat. Júniusban és júliusban itthon és Németországban tartják a testvértelepülési napokat. Bár a kitelepített családok leszármazottai általában nem tudnak magyarul, s az idősek közül – akik még Torbágyról kerültek ki – már nagyon kevesen élnek, a kapcsolatokat őrzi, ápolják. Szeptemberben egész hetes programmal készülnek a német nemzetiségi napokon: szüreti program, szőlőpréselés, kórustalálkozó, táncbál, kirándulás, sport, játék, köztük a boule nevű, a francia pétanque-hoz hasonló ügyességi sport bajnoki meccsei. Mária-napon templomi búcsú, délutáni polkával, Márton-napon lámpás felvonulás, újborkóstolás az elengedhetlen libával. Az év az adventi gyergyagyújtással ér véget, amelynek az iskola udvara ad helyszínt. Az egész éves rendezvények keretét és szervezőerejét a Német Nemzetiségi

Önkormányzat mellett a Turwaller Stammtisch Német Nemzetiségi Kultúráért Egyesület, valamint a nemzetiségi önkormányzat által 1999-ben alapított Tiefe Wurzeln Alapítvány biztosítja. A háttérben természetesen ott áll a város önkormányzata, amely nemcsak elfogadóan, hanem kifejezetten támogatóan lép fel a nemzetiség ügyében. A hivatal segítségével – és számos más támogatónak köszönhetően – született meg a biatorbágyi szobrászművész, Lelkes Márk alkotása, a 2014-ben felavatott kitelepítési emlékmű. A torbágyi városrészen, a Füzes-patak partján felállított szobor felirata: „Mit einem Bündel – Egy batyuval jöttek 1946.” Minden évben február végén, a kitelepítés itteni időpontjához legközelebbi hétfőjén koszorúzzák meg az emlékművet.

A biatorbágyi német közösség legfrissebb büszkesége a Bechtold Sváb Tájház létrehozása. A tájház a nevét az épület volt tulajdonosáról kapta, akinek családja feltehetőleg 1740-1760 között, a második betelepülési hullámban érkezett Torbágyra. Házuk az 1800-as évek közepén épülhetett. A tájház tárgyi emlékeit, értékeit torbágyi családoktól kapták adományként, melyet az egyesületük közreműködésével egy muzeológus kolléga gondosan felleltározott. Az egyesület tagjai felújították, helyreállították a bútorokat, lámpákat egyéb használati eszközöket, népviseleti ruhákat és az eredeti bútorokkal, tárgyakkal berendezték a konyhát és a „tisza szobát”. A tájház 2016 decembere óta muzeális intézményként működik.

Tervek most is vannak, ahogy hallgatjuk Rack Ibolyát, aki a Német Nemzetiségi Önkormányzatnak és a Ritsmann Pál Német Nemzetiségi Általános Iskolának egyaránt a vezetője. Az iskola 7 éves önálló működését szeretnék megváltoztatni: a Klebelsberg központi fenntartású iskolából a helyi német önkormányzat fenntartása alatt szeretnék tovább működtetni az intézményt. A fenntartóváltás eredményeként a Ritsmann Pál Német Nemzetiségi Általános Iskola finanszírozási helyzete lényegesen javulna. A jobb pénzügyi kondíciók egyben biztosítékot jelenthetnek a magas színvonalú oktatás fenntartására, valamint a szakmai és infrastrukturális fejlesztések megteremtésére. Kedvező változást jelenthet továbbá, hogy az intézménnyel kapcsolatos hatáskörök újra egy helyi szinten választott, az ügy iránt elkötelezett önkormányzati testület hatáskörébe kerülhetnek.

Az alapok már megvannak. Az elmúlt harminc évben kitaposták, kijárták az útjukat, amely a biatorbágyi sváb élet újbóli felvirágoztatásához vezetett. A tizenháromezer fős településen lélekszámát tekintve kicsiny, közösségi életét tekintve annál jelentősebb a német nemzetiség. „Megküzdöttünk sok éven keresztül, hogy ez így legyen. Nem volt mindig ilyen támogató közeg, a magyarságnak is öntudatra kellett ébrednie és csak utána lehetett újra elfogadtatni a német nemzetiséget” – tekint vissza az elmúlt évtizedekre a biatorbágyi németek vezetője. A településen élő újságíróként a pozitív diszkrimináció szükségességéről értekezek, de mindez mit sem ért volna az újjászerveződés képessége nélkül. Biának és Torbágyinak, a mai Biatorbágyinak nemcsak a múltjához tartozik elengedhetetlenül a sváb élet, hanem a jelenéhez is.

Bihari Zoltán